

Bednaříková, Jarmila; Melounová, Markéta

Zahraniční situace a vztahy římské říše v období dominátu

In: Bednaříková, Jarmila; Melounová, Markéta. *Římské císařství II. Dominát*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 57-84

ISBN 978-80-210-6955-8; ISBN 978-80-210-6958-9 (online : Mobipocket)

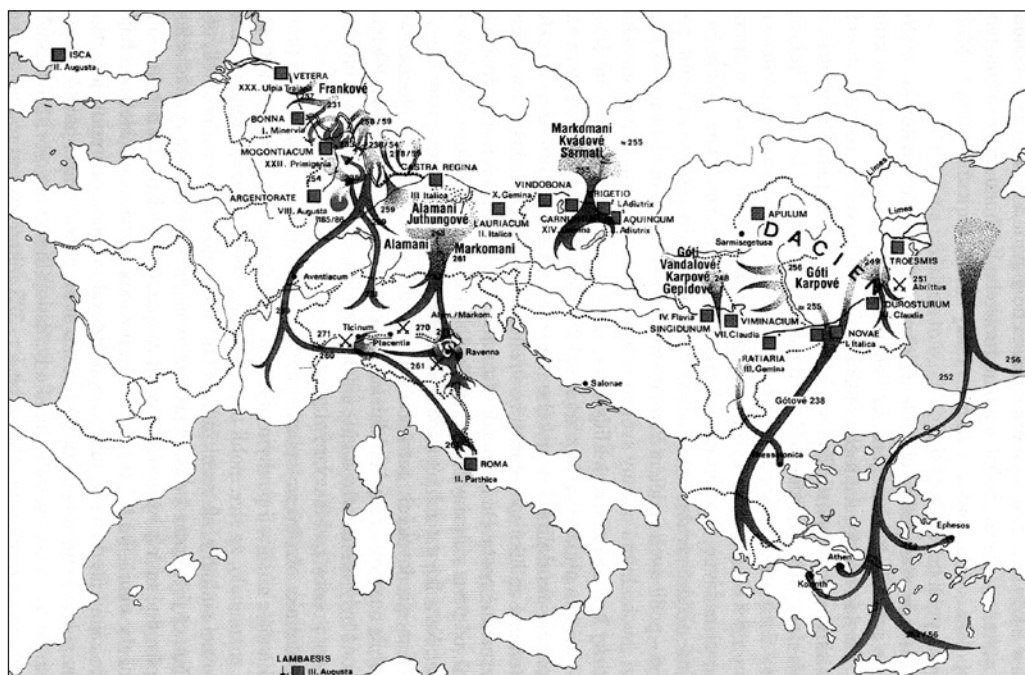
Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131239>

Access Date: 18. 10. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III. ZAHRANIČNÍ SITUACE A VZTAHY ŘÍMSKÉ ŘÍŠE V OBDOBÍ DOMINÁTU

Mapka „barbarských“ útoků na území římské říše ve 3. stol. n. l.
(Podle publikace B. Krügera a kol., díl II)

Ve třetí části této publikace se budeme věnovat vztahům římské říše s národy a kmeny, které jí napadaly, vstupovaly do jejích služeb, případně se usazovaly na římském území.

Od 3. stol. n. l. přecházela římská říše vůči „barbarům“ stále více do defenzívy. Zejména severní *limes* byl jejich ustavičnými vpády postupně zcela rozvrácen. Poslední stavební aktivitu na tomto limitu vyvíjel císař Valentinianus I., který se dokonce pokusil budovat předsunutá opevnění i na „barbarském“ (kvádském) území. Dalším takovým aktivitám však zabránila jeho smrt v r. 375.²¹⁰

Nesprávně se občas tvrdí, že tzv. **velké stěhování národů** začalo **vpádem Hunů do Evropy**. Ve skutečnosti však přesuny germánských kmenů, které sehrály v životě i úpadku římského impéria velmi význačnou roli, začaly už v době před přelomem leto-

210 Podle Ammiana Marcellina podlehl mrtvici, která jej postihla z rozčilení při jednání s protestujícími Kvády.

počtu a jejich stěhování se Římanům naplno ohlásilo už ve druhé polovině 2. stol. n. l. v tzv. markomanských válkách.

S Huny však skutečně souvisejí mnohé důležité události období přechodu mezi antikou a středověkem, po jejich příchodu do Evropy stěhování národů vyvrcholilo, a proto začneme právě jejich stručnou historií.²¹¹

1. HUNOVÉ A ŘÍMSKÉ IMPÉRIUM

Hunové mají své prapředky v asijských kmenech Siung-nuů,²¹² které patřily k mongolskému antropologickému typu a hovořily jazykem, patřícím do uralsko-altajské jazykové rodiny. Jejich první známá sídla se prostírala na sever od Číny, kde tyto kmeny v r. 209 př. n. l. založily svou říši pod vedením vládce jménem Mo-te (Mo-ti). Tuto říši můžeme nazvat státem. Její vladař s titulem šan-jü byl sakrálním panovníkem, který požíval honosného titulu „Zrozený nebem a Zemí, ustanovený Sluncem a Měsícem,“ z něhož je znát pravděpodobný vliv Číny, která v té době žila pod vládou významné dynastie Chan. Přestože doba vlády této dynastie znamená velký rozkvět čínského císařství, byli Číňané v 1. polovině 2. stol. př. n. l. se Siung-nuy nuceni uzavřít tzv. dohodu o míru a příbuzenství, která znamenala prohlášení rovnosti obou států. V državě Hunů se mísil vyspělý úřední aparát šan-jüů, rozdělený na úřednictvo západní a východní části říše, s prvky rodového zřízení (radou stařešinů).

Asijští Hunové byli převážně, ne však zcela, nomádi. Chovali velká stáda hovězího dobytka a koní, částečně také velbloudy. Tam, kde to bylo možné, např. u sibiřských řek Orchonu a Selengy či v některých částech Střední Asie, se věnovali i zemědělství. Jejich vyspělou materiální kulturu známe především z pohřebišť, z nichž nejznámější, Noin-Ula, leží v severním Mongolsku. Z oblasti duchovní kultury máme především údaje čínských historiků o jejich náboženství a dvorském ceremonálu. Ve sféře vojenství vynikali jako jízdní lučištníci.

Roku 53 př. n. l. se Siung-nuové rozdělili. Jižní větev tohoto etnika se poddala Číně a část severní větve začala poté postupně se svým stěhováním na sever a západ. K branám Evropy mohli dorazit snad již ve 2. stol. n. l., kdy se v díle geografa Dionýsia Periégéta a stejně tak u Klaudia Ptolemaia objevují východně od Donu a severně od Kavkazu *Únoi* a *Chúnoi*. Pozdější autoři mluví o Hunech jako oddělených od Evropy nepřístupnými močály (kolem dnešního Azovského moře a dolního toku Donu) nebo horami (Kavkaz).

Poté, co se Hunům podařilo najít schůdnou cestu dál na západ, podrobili si nejprve kmeny sarmatských **Alanů**, poté značnou část **Východních Gótů** a **další germánské kmeny** (byli to Gepidové, Herulové, Rugiové, Skirové, část Svěbů /Kvádů/, snad i část Burgundů a Durynků). Historik Ammianus Marcellinus byl současníkem jejich vpádu do Evropy.²¹³ Jeho popis podoby Hunů a jejich způsobu života je kromě některých topoi, vztahujících se už od doby Hérototovy k nomádskému způsobu života, ovlivněn také hrůzou, kterou náhlé

211 Blíže viz: J. BEDNAŘÍKOVÁ. Attila. Hunové, Řím a Evropa. Praha 2012.

212 Doklady pro toto ztotožnění viz v právě citované knize, hlavně na str. 9–23.

213 Antická geografie pokládala za hranici Evropy a Asie řeku Don.

objevení se nového, prakticky neznámého a rychle se na koních pohybujícího etnika, u antické populace vyvolalo.

Římskou říši začali Hunové ohrožovat v 70. letech 4. stol. Velmi nebezpečné pro ni bylo už to, že uvedli do pohybu „barbary“ v celém Podunají, jak nás informuje Hieronymus (sv. Jeroným), což se samozřejmě neobešlo bez úhony římských provincií.²¹⁴ Od počátku 5. stol. se lišily vztahy mezi Huny a římskou říší na Západě a na Východě.

V západořímské části císař Honorius a jeho vojevůdce Stilicho uzavřeli s Huny **foederátní smlouvu**, které pak mohli Západořímané ke svému prospěchu využívat až do sklonku 40. let 5. stol.²¹⁵ Na jejím základě také, pravděpodobně ve 30. letech tohoto století, Hunům odstoupili k usídlení část Pannonie. Ve vztazích Hunů s římským Východem převažovalo nepřátelství.

Hunský způsob života a kulturu velmi dobře poznal nejvýznamnější vojevůdce římského Západu v 5. stol., **Flavius Aëtius**,²¹⁶ který strávil dlouhý čas na jejich území jako rukojmí za smlouvu císaře Honoria. Bohužel však svá pozorování a zkušenosti nese-psal, a pokud ano, jeho postřehy se nedochovaly. Dalším očitým svědkem života v hunské říši byl východořímský historik Priskos z Pania, který o své návštěvě v Attilově říši v r. 449 naopak zanechal velmi podrobné svědectví.

Tvoří jádro našich informací o útvaru, který se nazývá **Attilova říše**. Panství Hunů v Evropě dosáhlo svého největšího rozsahu za vlády dvou bratří, Bledy a Attily, kteří nastoupili kolem r. 435. Po deseti letech společné vlády dal Attila bratra zavraždit a panoval obrovské říši nadále sám. Tato říše jím byla ovládána jako sakrálním panovníkem, do značné míry i absolutisticky, třebaš na druhé straně vycházel ze svého paláce a sám soudil spory svých poddaných. Při jeho dvoře byla vedena písemná administrativa, byl zde obklopen družinou, kterou tvořili jeho vybraní, *logades*, jak je nazývá Priskos. Tato družina reprezentovala raný státní aparát, byli to Attilovi osobní strážci, poradci, stáli se z nich vyslanci k cizím státům a etnikům, byli pověřováni velením v některých válečných taženích apod. *Logades* se v této době, a pravděpodobně již i dříve, uplatňovali též jako královští místodržící a odznakem jejich moci byl zlatý luk.

Hunská říše měla ovšem velmi pestrrou správu. Vedle králem dosazovaných *logades* se v ní uplatňovali domácí náčelníci a králové etnik, která ji tvořila. Mezi *logades* přitom nebyli pouze Hunové, ale i Germáni nebo Římané a snad i příslušníci jiných etnik, o kterých naše prameny nehovoří. Hunská říše byla zejména v době Attilovy vlády pro podrobená etnika atraktivní díky svým vojenským úspěchům, kořisti, kterou přinášely, i díky tomu, že této kořisti se bojovníkům nedostávalo podle etnicity, ale podle jejich vojenských zásluh a schopností. Vznikala zde etnický různorodá vyšší sociální vrstva, do které mohli proniknout i zajatci, kteří se tu sice stávali otroky²¹⁷, ale mohli bojovat ve vojsku, ze své válečné kořisti si

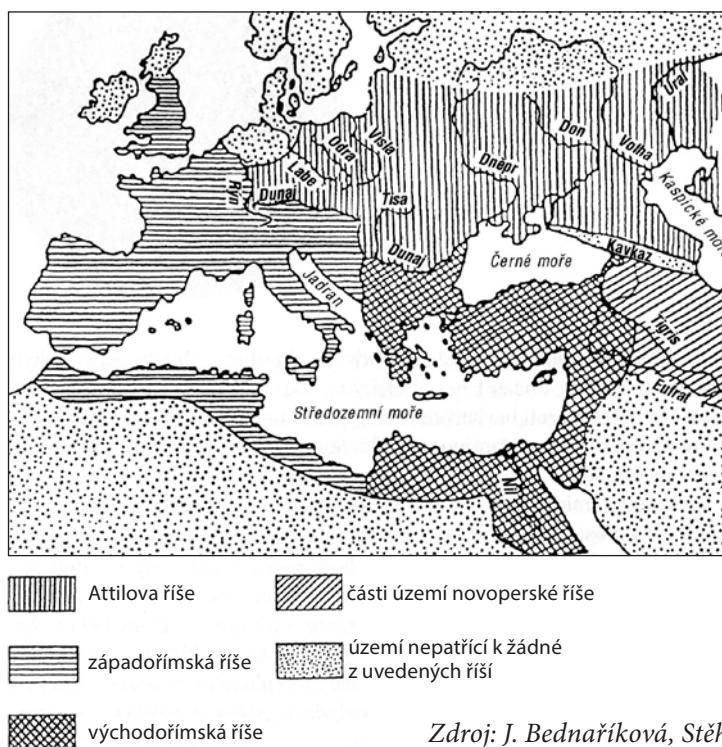
214 Hieron. Ep. LX 16: „Malou Skythii, Thrákii, Makedonii, Dardanii, Dákii, Thessálii, Acháju, Épeiros, Dalmatii a celé Pannonie pustoší, rozchvacují a olupují Gótové, Sarmati, Kvádové, Alani, Hunové, Vandalové a Markomani.“

215 Proti Vizigótům, Burgundům i sociálnímu hnutí bagaudů.

216 Jeho životu a významu je u nás věnován historický román „Podzimní čas mocné říše.“ Brno 2004.

217 Zajatci byli běžně také vykupováni za 8–12 solidů.

Mapka Attilovy říše

Zdroj: J. Bednaříková, Stěhování národů

vykoupit svobodu a postoupit až mezi vznešené příslušníky společnosti.²¹⁸ Hunská říše nežila ovšem jen z kořisti, měla své vlastní pastevectví i zemědělství, žili zde různí řemeslníci.

Kultura Hunů v oblasti duchovní zahrnovala např. zpěvy hrdinských nebo pohřebních písní, složitý královský ceremoniál, tance, hostiny s kulturním programem. V náboženství Hunů hrál význačnou roli meč, považovaný za epifanii božstva války, zvířecí posel bohů (který mohl snad také být jejich epifanií) a věštění z kostí a vnitřností obětovaných zvířat či z letu ptáků. Z Asie s sebou Hunové přinesli spony v podobě cikád, živočichů, kteří zřejmě i u nich byli symbolem nesmrtelnosti.

V materiální kultuře, podobně jako již v Asii, vynikaly dřevěné stavby, zdobené dřevorezbou, v místnostech se uplatňovaly koberce. Mezi nejkrásnější šperky patřily čelenky, které nosily vznešené hunské ženy a které byly zpravidla vyrobeny ze zlata vykládaného drahokamy. Hunové rádi i tady, stejně tak jako v sousedství Číny, nosili hedvábné oděvy a užívali zlatem a drahokamy zdobených zbraní, koňských postrojů i obuvi. O Attilovi ovšem Priskos tvrdí, že se nezdobil ničím, jeho šat vynikal jen čistotou. Pozoruhodnými předměty jsou hunské rituální kovové kotle a dokonalé složené a asymetrické reflexní luky.

Na konci 40. let dobrý poměr Hunů k Západořímanům skončil. R. 451 vpadl Attila s velkou armádou do Gallie, kde nejdřív úspěšně postupoval od Rýna až k dnešnímu Orléansu,

²¹⁸ Značná možnost sociálního vzestupu je pro státní útvary doby velkého stěhování národů typická.

nakonec byl však poražen koalicí Západořímanů a jejich germánských i sarmatských spojenců, vedenou Aëtiem, na **Catalaunských polích**.

Následujícího roku 452 podnikl Attila ještě tažení do **Itálie**, které však mělo již jen napravit jeho nalomenou prestiž u poddaných hunské říše a přinést novou kořist. Pro Západořímany byl tento vpád ovšem značně nebezpečný,²¹⁹ nejen proto, že je oddělil od vizigótských spojenců v Gallii, ale i proto, že byli v opačné situaci než Hunové. Jako konsolidovaný stát s placenou byrokracií a vojskem se potřebovali zotavit z předchozí velké války, z hladu a moru, jenž panoval v Itálii, zatímco Attila musel co nejdříve znova zaútočit, aby jeho předchozí porážka nevedla k rozpadu hunské říše, jejíž podrobené kmeny bylo třeba přesvědčit, že jim může i nadále zajišťovat vysoký hmotný standard a že ho neopustilo „královské štěstí“. Jeho plenění se odehrávalo v oblasti Popádí.

Po Attilově smrti r. 453 hunská říše upadala a za dva roky nato zanikla po povstání poddaných germánských kmenů.²²⁰

Ačkoli jeden z nejvýznamnějších badatelů o Hunech E. A. Thompson²²¹ tvrdí, že Hunové nepřinesli vývoji Evropy vůbec nic, modernější názory hovoří o tom, že v prostředí jejich říše byl urychlen rozpad rodově kmenového zřízení Germánů, posílena královská moc u některých z nich, a také že už sám jejich vpád do Evropy a jejich tlak na germánské kmeny urychlil vývoj tzv. germánských barbarských států. „Barbarské“ rody, jež s hunskou říší spolupracovaly, bohatly a dostávaly se v prostředí svých etnik do popředí. V hmotné kultuře Podunají se v první polovině 5. stol. díky mezinárodnímu prostředí hunské říše vyvinula jednotná kultura tzv. dunajského stylu. Sjednocování v oblasti materiální je odrazem toho, co se v rámci této říše dělo i ve sféře sociální.

2. GÓTOVÉ A ŘÍMSKÉ IMPÉRIUM

Gótové, další „barbaři“, velmi významní pro dějiny pozdní římské říše, se v antických pramenech prvně objevují v 1. stol. př. n. l. u geografa Strabóna. Tradice klade jejich pravlast do Skandinávie, první sídla Gótů doložená historickými prameny i archeologickými poznatky však ležela ve východním a středním Pomořansku, severním Velkopolsku a na východ od dolní Visly. Kultury wielbarská a černachovská přinášejí svědectví o jejich postupné migraci z těchto končin na jihovýchod, do černomořských oblastí. V sousedství římské říše se objevili nejspíše na přelomu 2. a 3. stol. n. l.

Ve 3. století, na jehož sklonku se rozdělili na **západní a východní větev**, pozdější Vizi-góty a Ostrogóty,²²² začaly jejich první konflikty s Římany, zmíněné již na str. 14–17 těchto skript. Kromě jiných území impéria napadali v té době Gótové také Malou Asii.

219 S Attilou podle Prospera Aquitánského vyjednával o míru papež Lev Veliký. Této misi jsou věnovány významné hmotné památky, jako reliéf papežova náhrobku v chrámu sv. Petra ve Vatikáně nebo freska, nacházející se v tzv. Raffaelových pokojích v Lateráně.

220 Attilův hrob dosud nebyl nalezen.

221 E. A. THOMPSON. Hunové. Praha 1999. (Originál práce je ovšem ze 40. let 20. stol.)

222 Západní Gótové byli v pramenech nejdříve nazýváni Visi, Vesi nebo Tervingové, Východní Gótové byli označováni jako Greuthungové. V 5. až 6. stol. se rozšířilo jejich označení Vizigóti a Ostrogóti (latinsky

Vizigóti

S těmito jejich vpády souvisí důležitá událost v náboženských dějinách Evropy. Zajatci z maloasijské Kappadokie totiž u nich, konkrétně u Tervingů (Vizigótů)²²³ v Podunají, začali šířit **křesťanství**, které se brzy ujímalo v nižších i vyšších vrstvách jejich společnosti. Nejvýznamnější postavou gótského křesťanství se stal **Vulfila**, pocházející ze smíšené římsko-gótské rodiny. R. 341 byl v Konstantinopoli vysvěcen na biskupa, a to biskupem ariánského vyznání Eusebiem z Níkomédie. Stal se tedy ariánským křesťanem, a toto vyznání pak také mezi Vizigóty šířil. V r. 348 donutilo pronásledování křesťanů na gótském území Vulfila a četné příslušníky jeho obce opustit sídla kmene a uchýlit se pod ochranu ariánského císaře Constantia II., který je usadil v dnešním Bulharsku, na úpatí pohoří Stará Planina. Zde se z nich stali tzv. **Malí Góti**, kteří se s hlavní masou svého etnika poté už nikdy nespojili.

Vulfila na římském území začal už koncem 40. let 4. stol. své velké dílo **překladu liturgických knih a Bible** do jazyka Gótů, srozumitelného tehdy i většině dalších germánských kmenů. Pro tento překlad musel vytvořit gótské písmo (ze znaků alfabety, latinky a runového písma Germánů) a také spisovný jazyk. Vulfilova bible se stala důležitým misijním prostředkem mezi germánskými kmeny, které tak zpočátku přijímaly křesťanství výhradně **v ariánské podobě**. Výhodou pro ně přitom bylo, že ariánské církve se kryly s jednotlivými kmeny či kmenovými svazy a jejich světszí vůdcové byli zároveň v čele jejich církví. Nesporně velmi důležitá byla i možnost četby Písma a konání liturgie v germánské řeči.

Ani na území pod vládou vizigótských náčelníků ovšem křesťanství nezaniklo a čekalo je ještě největší pronásledování, které na počátku 70. let 4. stol. vedl jak této víře, tak i římské říši velmi nepřátelský náčelník **Athanarich**. Z této doby uvádějí gótské i latinské prameny řadu mučedníků.

Poslední desetiletí 4. stol. přinesla vyvrcholení tzv. velkého stěhování národů. Zadunajští Gótové byli v té době podle svého poměru k římské říši rozděleni na dvě skupiny. Římu nepřátelská část etnika v čele s Athanarichem podpořila proti císaři Valentovi, jenž na trůn nastoupil r. 365 a k vládě přibral také svého bratra Valentiniana I. (pro západní část říše), uzurpátora trůnu Prokopia. Valens proti této skupině Vizigótů dvakrát vytáhl. Jiná skupina, vedená náčelníky **Alavivem a Fritigernem**, měla zájem o římskou podporu a o vzájemnou spolupráci s Římany.

V 70. letech 4. stol. Hunové porazili většinu Greuthungů (Ostrogótů) a začali ohrožovat i Vizigóty. Lid náčelníka Athanaricha ustoupil do hor dnešního Sedmihradska, Gótové vedení Alavivem a Fritigernem požádali v roce 376 císaře Valenta, vládnoucího východní části římské říše, o dovolení usadit se **v dolnodunajských pohraničních provinciích impéria**.²²⁴

Visigothae, Ostrogothae. V. BLAŽEK (*Visigothae versus Ostrogothae*. GLB 17, 2 /2012/. Str. 17–24) navrhuje jako etymologii pojmu Tervingové „Lidé z lesů“, Greuthungové „Lidé z kamenité a písčité krajiny“; pojem Ostrogóti vykládá jako „zemědělci“, Vizigóti jako „pastevci“. V těchto jménech není tedy obsažena komponenta východ a západ, třebaže budoucí Vizigóti měli skutečně sídla západně od budoucích Ostrogótů. V naší publikaci je označujeme etnonymy, kterými je nazývali jejich první historikové, Cassiodorus a Jordanes, ovšem v počeštěné podobě.

223 Tito Germáni se stali prvními křesťany „barbarského“ světa doby velkého stěhování národů.

224 Podle tohoto roku 376 je vpád Hunů do Evropy často datován (pravděpodobně ne přesně) do r. 375.

Jejich přestěhování na území říše se nejvíce věnují dva historikové, kteří byli současníky této události, řecky píšící Eunapios a latinsky píšící Ammianus Marcellinus.²²⁵ Ammianem Marcellinem je císařovo rozhodnutí pokládáno za zhoubné. Eunapios sice považuje Góty za „dračí setbu“, ale zároveň hovoří o opuštěné půdě, kterou měli obdělávat, a o rozumných opatřeních, jež měla jejich usídlení předcházet. Valens ostatně nebyl prvním vládařem, jenž uvnitř říše usazoval značné kontingenty „barbarů“. Podobně si počínal již císař Probus nebo někteří z tetrarchů.²²⁶

Gótové zřejmě měli před svým přechodem Dunaje odevzdat zbraně, ale neučinili tak. Podmínkou jejich přestěhování bylo též to, aby jako celek přijali císařovo ariánské náboženství. Jeho pozice tím byla u Vizigótů posílena. Na římském území nebyli usidlováni jako foederáti. Počítalo se s tím, že budou v dolním Podunají hájit římskou hranici, obdělávat zde půdu a odvádět z ní daně. Dříve než by jim pole přinesla úrodu, měli být vyživováni z přidělů od římského státu. Podle Ammiana se na nich ovšem snažili zbohatnout dva pohraniční *duces* a Gótové byli dokonce nuceni prodávat své děti do otroctví. Jeden otrok byl vyměňován za bochník chleba nebo za 10 liber (asi 3,3 kg) masa – skopového, vepřového, ale i psiho, nebo prý dokonce masa poslych zvířat. Když se Římané, kteří se asi přece jen zalekli velikého množství „barbarů“, jež na své území přijali, pokusili navíc zavraždit jejich náčelníka Fritigerna, Gótové proti nim **povstali**. K jejich vzpouře se přidala i část Ostrogótů, spojených s některými Huny a Alany, kteří přešli Dunaj násilím.

Došlo k velkému plenění římských provincií a v r. **378** pak k bitvě, která patří k největším vojenským střetnutím doby velkého stěhování národů a odehrála se u **Adrianopole** (Edirne v evropské části dnešního Turecka). Římská strana tu utrpěla těžkou porážku a císař Valens zde zahynul. Ještě zhruba čtyři roky pak pokračovalo plenění římských území. V letech 380 až 382 byli Gótové usazeni na římském teritoriu již na základě foederátní smlouvy. Smíšená skupina Ostrogótů, Hunů a Alanů byla usídlena v Pannonii (Savii), mnohem početnější Vizigóti v provinciích Dacia Ripensis²²⁷ a Moesia II. To však zdaleka ještě nebyla jejich stálá sídla.

Theodosius I. v letech 392–394 využil gótských spojenců v boji s uzurpátorem císařské moci **Eugeniem**, kterého na trůn na Západě dosadil *magister utriusque militiae* Frank **Arbogast**, jenž jako „barbar“ nemohl císařskou vládu převzít.

V roce 395 císař Theodosius zemřel a říše byla rozdělena mezi jeho dva syny. Starší, ale rovněž ještě nezletilý Arcadius získal moc na Východě, mladší Honorius na Západě. **Rok 395** je uváděn jako mezník, označující počátek samostatného vývoje říše **východořímské, později byzantské**,²²⁸ a **západořímské**. Je tomu tak proto, že tyto části říše se posléze fakticky už nikdy nespojily. Dvě vlády, dva císařské dvory, si v roce 395 začaly konkurovat. Gótské foederáty, kteří pomáhali Theodosiovi v občanské válce na Západě, dleli po rozdělení

225 Překlad jeho díla do češtiny: J. Česka. Soumrak římské říše. Praha 1975. 2. vydání 2002.

226 A ještě dříve Marcus Aurelius.

227 Ležela na pravém břehu Dunaje.

228 Vhodné je užívat pojmu „východořímská říše“ pro období mezi lety 395–476, pro léta 476 až 1453 pak užívat označení „byzantská říše“. Někdy se v literatuře hovoří o rané Byzanci již pro období po r. 395.

v této polovině říše, kde za nezletilého Honoria vládl *magister utriusque militiae*, ctižádostivý polobarbar a poloříman **Stilicho**. Pomýšlel nejen na využití gótských foederátů, ale i na regentství nad oběma částmi říše, které mu podle jeho tvrzení Theodosius I. postoupil. I na východořímském dvoře však byli ctižádostiví jedinci, kteří fakticky vládli za císaře Arcadia. Konstantinopolská vláda žádala, aby se Vizigóti vrátili zpět na východořímské teritorium.

Gótové skutečně nastoupili pochod na východ, ale ještě r. 395 se pod vedením svého krále **Alaricha I.** (395–410) vzbouřili. Jeho vojáci plenili Thrákii, Makedonii a Řecko. Teprve r. 397 přišel do Řecka Stilicho, který zde s Alarichem vedl „podivnou válku“. Počítal s ním totiž jako se svým spojencem – nikoli primárně proti jiným „barbarům“, ohrožujícím římskou říši, ale proti východořímské vládě. Ta sice Alarichovi v r. 399 udělila hodnost vojenského velitele v Illyrské praefektuře, ale r. 401 došlo na konstantinopolském dvoře k vítězství antibarbarsky naladěných kruhů a Alarichovi byly zastaveny foederátní dávky a platy.

Vizigótský král tehdy využil toho, že Stilicho musel část jednotek z Itálie stáhnout do boje proti Vandalům, kteří vpadli do Raetie. V Itálii se Alarichovi nabízel bohatší kořist, než v často „barbary“ pustošených podunajských a balkánských provinciích říše, a zahájil své **první italské tažení (401–402)**. K jeho porážce v bitvě u Pollentie v severní Itálii došlo o velikonoční neděli r. 402, kdy Stilicho využil „barbarských“ pohanských jevodců i hrůzy křesťanského „barbara“ z toho, že by měl zabít o největším svátku křesťanského liturgického roku.

Druhé tažení Vizigótů do Itálie souviselo s antibarbarskou reakcí na západořímském dvoře, již podlehl také Stilicho, vojevůdce, který chtěl vyjít vstříc Alarichovým požadavkům na odměnu za jeho nasazení v Épeiru, součásti Illyrské praefektury, kde sloužil jako hrozba pro východořímskou vládu, s níž měli Západořímané spor o správní kompetence v této praefektuře.²²⁹ Po Stilichonově smrti Alarich v letech **408–410 třikrát obléhal Řím**. V r. 409 dosadil v Římě jako vzdorocísaře Priska Attala, který byl římským městským praefektem a přihlásil se k polyteistickému náboženství. Když však Alarich viděl, že se legitimním vládcem říše nestane, sesadil ho. Bylo to poprvé, co „barbarský“ král, který neměl vrchní římskou velitelskou hodnost, jednal tímto způsobem. V r. 410 se mu Řím **podařilo dobýt** a nechal své vojáky v tomto městě po tři dny plenit. Jako křesťanský „barbar“ šetřil však životů civilního obyvatelstva a ponechával jim azyl ve významných římských kostelech, snažil se zabránit zbytečnému ničení a zakládání požárů.

Rok 410 je důležitým mezníkem v chápání situace samotnými Římany. Řím sice nebyl již od roku 402 císařským sídlem (sloužil k pobytu císařského dvora pouze občas), tím se stala lépe hájitelná **Ravenna**. Nadále byl však symbolem staré slávy říše a byl nazýván chrámem světa. Proto jeho dobytí vzbudilo v římské společnosti velmi živou diskusi o tom, v čem tkví příčiny slábnutí římského světa, které si nyní současníci zvlášť ostře uvědomili.

Nejvíce se argumentovalo **náboženskými důvody**. Polyteisté se domnívali, že vítězné křesťanství zbavilo římskou říši ochrany bohů, kteří stojí u jejího zrodu a rozvoje. Křesťané

229 Definitivně se zdejších západořímských nároků vzdala císařovna regentka Galla Placidia.

vyvinuli teorii hříchu a následného trestu²³⁰ a argumentovali také tím, že i v dřívějších dobách římský stát stíhaly veliké pohromy, např. za 2. punské války apod. V čele polemiky mezi křesťanstvím a „pohanstvím“ stanul po roce 410 významný církevní Otec Aurelius Augustinus, biskup v severoafrickém Hippo Regiu, který v rámci této polemiky napsal své proslulé dílo *De civitate Dei*.²³¹ Po něm se o vysvětlení příčin úpadku římského impéria snažili ještě další křesťanští spisovatelé, jako Paulus Orosius anebo Salvianus. Ukázkou smýšlení polyteistů je např. dílo *Nea historia* řecky píšícího historika Zósima,²³² které z úpadku římského impéria jednoznačně viní křesťany. Uvedená polemika nám velmi dobře ukazuje typické starověké (a také středověké) myšlení. Mnohem méně se objevovala argumentace ekonomická (nespravedlnost ve výběru daní, patrocinium), nebo obecně etická (celkový úpadek mravů obyvatel impéria), poukazování na špatnou vládu apod.

Dobyťtí Říma „barbary“ bylo stejným šokem pro anticky i křesťansky smýšlející obyvatelé impéria. Zanikající antický Řím se však měl brzy opět objevit jako *Roma aeterna*, tentokrát **věčný Řím křesťanského světa**.

Ještě roku 410 Alarich v jižní Itálii zemřel. Jeho nástupce Athaulf odvedl Vizigóty r. 412 z Itálie **do Gallie**, jak si to přála i tehdejší západořímská vláda. Zde byli r. **418**, kdy kraloval **Valia**, jakožto foederáti usídleni na půdě římské provincie Aquitanie II, částečně také Novempopulany a Gallie Narbonensis, a to podle tzv. principu hospitality. **Hospitalitas**, ve vlastním slova smyslu vlastně pohostinnost, byla nejprve povinností občanů k římské armádě na pochodu. Museli jí uvolnit třetinu prostor svého domu k ubytování a zaopatřit ji třetinou ze své úrody.

Vůči „barbarským“ foederátům byla však jiného druhu. Římský stát Vizigótům na územích, která osidlovali, odstupoval dvě třetiny orné půdy (většinou šlo o půdu císařských statků nebo pozemky opuštěné), dále jednu polovinu lesů a pastvin, a dostávali také jednu třetinu k půdě připoutaných pracovních sil, tj. otroků a kolónů. Takový způsob usídlování foederátů mohl být pro říši výhodný. Neobdělávaná půda byla opět zúrodněna, „barbaři“ nebyli závislí především na poplatcích a darech od římské vlády. Soukromí vlastníci nebyli tímto dělením zřejmě příliš dotčeni, jak o tom svědčí trvající dobrá sociální pozice gallo-římské šlechty na území Vizigótů.

V 80. letech 20. století se objevilo mínění, že „barbaři“ byli na území říše usazováni nikoli konkrétně na půdě, ale za dvě třetiny daní, které se z příslušných území vybíraly. Toto tvrzení nemá však oporu v pramenech, a navíc by takové zabezpečení foederátů v době neobyčejně nuzných státních příjmů velmi zatížilo rozpočet římského Západu.²³³ Při nedostatečné sumě vybraných daní by foederáti zřejmě opět plenili.

Nejdůležitějším důsledkem usazení Vizigótů v jižní Gallii podle principu hospitality bylo to, že zde na základě této události vznikl nejstarší z tzv. **germánských barbarských**

230 Ještě před uvedeným rokem podobně argumentoval Hieronymus.

231 O Boží obci. Přeložila J. Nováková. Praha 1951.

232 V českém překladu: Stesky posledního Římana. Přeložil A. Hartmann. Praha 1983.

233 Srov. např. Leges Vis. X 1, 8; 1 16n; X 2, 1; Leges Burg. 54, 1–3; 84, 1n; Cass. Var. I 14; Chron. Gall. 127 ad a. 442; J. BEDNAŘÍKOVÁ. Půda nebo daně? *Querite primum regnum Dei*. Ed. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžicková a L. Švanda. Brno 2006. Str. 97–105.

států na území říše západořímské. Vizigóti nebyli již jen pohybující se skupinou válečníků, doprovázenou svými rodinami, získali pevné území a hospodářskou základnu pro rozvoj svého království.

Ani poté nebyli ovšem pouze věrnými spojenci Římanů. Snažili se oproti foederátní smlouvě rozšiřovat svá území, získat navíc některé bohaté a významné jihogallské město, a k jejich nejvýznamnějšímu povstání došlo v letech 437–439 (vládl jim tehdy král Theoderich I.) Také ve válce Západořímanů s Huny r. 451 poskytli svoji pomoc až po dlouhém váhání.

V r. 475, za krále **Euricha**, **vypověděli foederátní smlouvu**. Jejich území od té doby tedy ani formálně nepodléhalo římským císařům, a už předtím začali také své teritorium rozšiřovat za Pyreneje, na území **Hispanie**, kterou až na oblast Gallaecie, část Lusitanie a území Basků ovládali již kolem r. 473, usidlovat se tu však ve větší míře začali až od sklonku 5. stol. V Hispánii po porážce Vizigótů Franky (došlo k ní r. 507 u Vouillé) pokračovaly dějiny vizigótského státu, který r. 589, za krále **Rekkareda**, přijal **katolické křesťanství**.

Romanizace vizigótského království je patrná např. na jeho **zákonících**, z nichž nejstarší jsou *Codex Euricianus* (Eurich panoval v letech 466–484) a *Breviarium Alarici*, vzniklé v r. 506. Prvý z uvedených zákoníků platil pro Vizigóty nebo ve sporech mezi Vizigótem a Římanem, druhý ve vzájemných sporech římských obyvatel vizigótského státu. Oba byly sepsány latinsky a vzorem byla kodifikace římského práva, pořízená za Theodosia II. (*Codex Theodosianus*). Následující vizigótské panovníci vydávali další zákony opět v latině. Do r. 654, kdy tento stav zrušil král **Reccesvinth**, panovala ve vizigótském království tzv. **právní personalita** (právo neplatilo pro celé území státu, ale „ad personam“).²³⁴ Od doby Reccesvinthovy úpravy se právo vizigótského státu nazývá *Lex Visigothorum*²³⁵ a jeho sjednocení je odrazem procesu srůstání germánského a románského prvku tohoto království v jednu společnost.

Na vizigótském území žily a tvořily také významné osobnosti pozdně antické a raně středověké slovesné kultury. Byl to např. **Sidonius Apollinaris**, který žil v 5. stol. v dnešním Clermontu, autor básní a literárních listů, v nichž zanechal i literární portrét vizigótského krále Theodericha II. **Isidor, biskup ze Sevilly** (Isidorus Hispalensis, asi 561–636) patří k nejstarším historikům „barbarských“ dějin, především však je znám jako autor díla *Etymologiae*. Tato encyklopedie pomocí výkladu pojmů podává poznatky z celé řady věd a oborů lidské činnosti, jako byla např. teologie, gramatika, matematika, astronomie, medicína, zeměpis, hudba, ale i zemědělství, vojenství atd.²³⁶ **Iulianus z Toleda** (asi 650–690) byl činný na poli teologie, historie, hagiografie a asi také latinské gramatiky, poetiky a řečnického umění.

Konec trvání vizigótského království učinily v letech 711–720 **muslimské výboje**.

Vizigótský stát patřil k **silně romanizovaným „barbarským“ státům**, Germáni se tu postupem času zcela **sžili s původním římským obyvatelstvem**. Vývoj tohoto království nese významné známky feudalizačního procesu, který tady však nestačil dospět k dovršení.

²³⁴ Osoba před soudem prohlašovala, jakým právem se řídí, a podle něho byl poté veden její proces.

²³⁵ Tato sbírka zákonů se nazývala také *Forum iudicum* nebo *Liber iudiciorum*. Stala se vzorem pro středověká španělská městská práva (*Fuero juzgo*).

²³⁶ Encyklopedii dokončil jiný biskup vizigótského království, Braulio ze Zaragozy.

Kromě Itálie a Sicílie ovládal ostrogótský král Theoderich také Noricum Mediterraneum, Savii a Dalmatii. Část území získal též na jihu Gallie.

Na mapce vidíme dále rozsah franského státu po r. 507, burgundské království, pozici Vizigótů a Svébů v Hispánii, území, ovládaná Vandaly a Anglosasy.

(Zdroj: J. Bednaříková, Stěhování národů)

Ostrogóti

Greuthungové (Ostrogóti) vytvořili kolem poloviny 4. stol. pod vládou krále z jejich panujícího rodu Amalů a prvního skutečně historického vladaře **Ermanaricha** rozsáhlý kmenový svaz.²³⁷

V odborných publikacích se tento útvar nazývá **Ermanarichova říše** a podle Jordana sahál od Černomoří až do Pobaltí. Byl to ovšem jen volný konglomerát nejrůznějších etnik, který se v 70. letech tohoto století poměrně snadno rozpadl pod úder Hunů.

²³⁷ Dle gótské tradice vyšli Gótové již ze své pravlasti pod vedením Amalů. Krále z tohoto rodu podle Jordana chápali jako polobohy.

Všechny Ostrogóty si však Hunové nepodrobili. Před jejich nadvládou unikla např. skupina, kterou vedli náčelníci Alatheus a Safrax, s nimiž odešel také potomek rodu Amalů, nezletilý **Vidirich**. Tato skupina stojí za pozornost, neboť ukazuje, jakým způsobem vznikala řada **nových útvarů doby velkého stěhování národů**. Podle antických pramenů tvořili tuto skupinu nejen Gótové, ale i Alani, a dokonce Hunové. Byl to tedy konglomerát etnik různého původu a jazyka, jež stmelil výběr schopných vojevůdců, kteří pro své následovníky mohli zajistit obživu, ať už z válečné kořisti, anebo díky usazení na území, které dobudou či smluvně získají. Tato skupina přešla Dunaj na území římské říše podobně jako Vizigóti, ale dostala se sem násilím. Na počátku 80. let 4. stol. se tito „barbaři“ stali foederáty Římanů.

Hunský kmenový svaz zpočátku nedokázal těm, které porazil, úplně vnutit svou politiku. Ostrogóti, seskupení kolem dynastie Amalů, **kteří žili v hunském područí**, byli nejprve na území tohoto svazu značně samostatní a pouštěli se do vlastních vojenských akcí (proti Antům a Gepidům). Někdy počátkem 5. stol. reagovali na tuto jejich samostatnou zahraniční politiku Hunové tím, že násilně ukončili vládu Amalů nad jejich vlastním kmenem a do jeho čela dosazovali vladaře na základě svého rozhodování. Ve 40. letech se ovšem situace změnila, ke svému lidu se vrátili tři královští bratři z vládnoucího ostrogótského rodu, Vidirichovi synové **Valamir, Thiudimir a Vidimir**, kteří předtím žili v jižní Gallii a po návratu se stali velmi věrnými spolupracovníky tehdy vládnoucího hunského krále Attily.

Samostatností se vyznačovala také skupina vedená **Radagaisem**, v níž Ostrogóti, např. podle rakouského badatele H. Wolframa,²³⁸ převažovali. Šlo o velmi početnou skupinu, která rovněž měla polyetnické složení, a roku **405 vpadla do Itálie**. Vojevůdce Stilicho stáhl na pomoc proti Radagaisově invazi jednotky z Porýní.²³⁹ „Barbary“ plenící v Itálii se mu sice r. 406 zdařilo porazit, ale oslabení rýnské hranice využila na svém ústupu před Huny k jejímu překročení další pestrá skupina „barbarů“, kterou tvořili **Vandalové, Alani a Svěbové (Kvádové)**.²⁴⁰

Z popsanych událostí vyplývá, že římská říše už jen s velkými obtížemi bránila celé své území, v obraně vznikaly mezery, které musela vyplňovat vojáky z jiných oblastí, a to vše ještě za nasazení vysokého počtu vojáků „barbarského“ původu.

Hlavní část ostrogótského kmenového svazu, nacházející se pod nadvládou Hunů, zachovala Attilovi věrnost za jeho tažení do Gallie v r. 451 a není vyloučeno, že po jeho smrti, když se proti vládě Attilových synů r. 455 vzbouřily podrobené germánské kmeny v čele s Gepidy, Ostrogóti mezi povstalci chyběli. Jordanes, který Gótům stranil, popisuje bitvu na řece Nedao velmi mlhavě, Góty zde sice uvádí, ale ve svém líčení nerozlišuje, na čí straně kteří „barbaři“ bojovali. Zajímavé je také to, že vítězni Gepidové si mohli zabrat původní sídla Hunů mezi Dunajem a Tisou, zatímco Ostrogóti museli hledat pomoc u řím-

238 H. WOLFRAM. Die Goten. München 1980.

239 Zajímavé je, že se podle Paula Orosia (*Historiarum adversum paganos libri VII*) v souvislosti s invazí polyteistických „barbarů“ znova objevily naděje „pohanů“ na získání vlivu v římském státě.

240 V 80. letech 4. stol. unikla asi z hunského područí i skupina Gótů vedená Odotheem, která rovněž překročila římskou dunajskou hranici.

ského císaře (Markiana) a požádat jej o usídlení v oblasti pannonských provincií. Nicméně existují v moderní vědě i názory, že se tento mocný germánský kmenový svaz vymanil z hunské vlády už před povstáním ostatních Germánů.

Po roce 455 v každém případě začíná **nová etapa ve vývoji ostrogótského etnika**, zvláště poté, co konstantinopolský císař Zénón vyslal syna krále Thiudimira, **Theodericha**, později zvaného Veliký, jakožto velitele foederátů v konstantinopolských službách do Itálie, aby tu bojoval proti jinému germánskému vůdci, Odoakerovi.

Odoaker a rok 476

Tento tradičně uváděný mezník římských dějin nevzbudil u současníků žádnou pozornost. Teprve autoři 6. stol., Marcellinus Comes a Euagrius Scholasticus, si všimli paralely mezi jménem bájného zakladatele Říma Romula a západořímského císaře, který byl r. 476 sesazen, Romula Augusta, řečeného Augustulus, protože byl v době své vlády teprve šestiletý. Císařská moc byla ve skutečnosti v rukou jeho otce Oresta, Římana z Pannonie a někdejšího tajemníka krále Attily.

Orestes se dostal do sporu s náčelníkem germánských žoldnéřů, sloužících v Itálii, Odoakerem, jehož původ prameny neuvádějí jednoznačně, někteří tvrdí že byl Skir, jiní Rugij či Gót, považovali jej také za syna hunského velmože Edekona. Vojáci, kterým velel, měli však pestré etnické složení a převažovali mezi nimi **Herulové**. Pro své muže si Odoaker přál stálá sídla, podobně jako je měli vizigótské či burgundské foederáty, a žádal, aby byli podle principu hospitality usazeni v Itálii. Snad proto, že šlo o centrum říše, Orestes jeho požadavky odmítl. Odoaker jej poté porazil ve válce, sesadil jeho syna a půdu v Itálii rozdělil násilím. Prameny uvádějí tzv. *sortes Herulorum*.

Na Západě tedy v r. 476 nebyl císař, ale v tom nebyla současníky spatřována žádná velká změna. Událost chápali tak, že je tentokrát opět celá říše ovládána z jednoho centra, Konstantinopole, kde v této době panoval císař Zénón. Odoaker sám totiž jako „barbar“ císařskou vládu vykonávat nemohl a o porušení tohoto „tabu“ se ani nepokusil. Všechny odznaky císařské moci odeslal Zénónovi. Vládu nad italským obyvatelstvem vykonával na základě titulu **patricia**, který mu Zénón udělil. Podle historika Malcha si však přál, aby Odoaker uznal autoritu Iulia Nepota, západořímského císaře, kterého sesadil Orestes (viz také níže) a který žil v Dalmatii.

To, co v té době ještě nikdo netušil, bylo, že se samostatné císařství na Západě až do roku 800, kdy je obnovil Karel Veliký, již neobjeví.

Zénón sám v západní části říše po delší čas zasáhnout nemohl, protože byl zaneprázdněn domácími potížemi, Basiliskovou uzurpací a později povstáním *magistra militum per Orientem* Illa, který dosadil na trůn uzurpátora Leontia. Natrvalo se však s nastalou situací smířit nemínil. Na jeho území se v oné době nacházely dvě soupeřící skupiny ostrogótských foederátů, obě vedené příslušníky rodu Amalů. Jedna Theoderichem, synem krále Thiudimira, později zvaným Veliký, druhá opět Theoderichem, řečeným Strabón (Šilhavý).²⁴¹

241 Četnost jména Theoderich u Germánů doby stěhování národů plyne z toho, že vlastně znamená „Král svého lidu“ – kde *thioda* je lid, *reiks* král. Po udělení římského občanství se Theoderich, syn Thiudimirův, latinsky jmenoval *Flavius Theodericus rex*.

Každý z těchto vůdců se zdejší Góty snažil sjednotit pod svou mocí. R. 481 Theoderich Strabón zahynul a císař Zénón (r. 483)²⁴² obnovil úřady Theodericha, syna Thiudimirova, jehož už r. 476 učinil svým adoptivním synem *per arma*.²⁴³ Vrátil mu jeho tehdejší hodnost *magister utriusque militiae*, ztracenou roku 478 ve prospěch Theodericha Strabóna, i patriciát, obdařil jej občanstvím a konsulátem na rok 484.

R. 488 jej s jeho bojovníky, sídlícími tehdy v okolí města Novae (dn. Svišťov v Bulharsku), vyslal do Itálie, aby Odoakera porazili a území podrobili nejenom formální, ale i faktické moci císaře. Pro římský Východ to bylo vítané řešení, neboť Theoderich, který nedbal toho, že je římským občanem a bývalým konsulem, r. 487 dokonce obléhal samotnou Konstantinopol.²⁴⁴ K jeho tažení do Itálie se přidali také Rugiové, krátce předtím Odoakerem poražení, kteří se na Balkán uchýlili pod Theoderichovu ochranu, a v Itálii se k jeho království připojili Herulové a další Germáni, jimž Odoaker dříve velel. Porazit se jej Theoderichovi sice podařilo hned na začátku tažení, ale poté se tento germánský král uchýlil do Ravenny, která byla takřka nedobytnou pevností. Theoderich jej nakonec odsud lstí vylákal k mírovému jednání a zavraždil (r. 493).²⁴⁵

Uvedený rok nebyl však počátkem obnovení pevné kontroly Konstantinopole nad Itálií, ale rokem vzniku **nového „barbarského“ státu**, království, které opět bylo složeno z různých etnik.

Theoderich, který sem byl vyslán jako císařův *magister militum a patricius* a jenž od r. 471, kdy zemřel jeho otec, stál jako král v čele Thiudimirových Ostrogótů a po r. 481 též Ostrogótů Theodericha Strabóna, byl r. 493 opět provolán králem – tentokrát celého svého etnicky pestrého „barbarského“ lidu. V mládí byl ovšem vychován v Konstantinopoli a jeho chloubou bylo, že umí vládnout římským způsobem. Pečlivě se snažil, aby při usazování jeho „barbarů“ podle zásad hospitality nedošlo k žádným nespravedlnostem vůči původnímu italskému obyvatelstvu.²⁴⁶ Velmi úzce spolupracoval s italořímskou šlechtou, jejíž příslušníci na jeho dvoře zastávali vysoké úřady a dobrá byla také jeho spolupráce s římským senátem, který i nadále fungoval. V ostrogótském království byly povoleny vzájemné sňatky mezi Římany a „barbary“, nejenom Římané, ale i „barbaři“ platili daně. Theoderich byl sice ariánského vyznání, ale katolíky na území svého království nepronásledoval.

V rámci své zahraniční politiky se Theoderich snažil vybudovat ve Středomoří **koalici germánských ariánských států**, v níž by byl jako oficiální zástupce východořímského císaře uznávanou hlavou. Jejich panovníky oslovoval jako své syny. Do jeho koalice patřili původně také Frankové, jejichž král Chlodvík, zakladatel franské říše, přijal však r. 498/9 křesťanství v katolické podobě (viz níže). O spojení s ariánskými Germány neměl poté

242 Také pod vlivem plnění v Řecku, jehož se tento Theoderich opětovně dopustil.

243 Adoptoval jej podle germánského zvyku předáním zbraní.

244 Podle H. WOLFRAMA, *Die Goten*, München 1980, str. 345n, byl uražen tím, že jej Zénón odvolal z čela jednotek, určených proti vzbouřeným maloasijským Isaurům, protože mu nedůvěřoval.

245 Vražda byla ospravedlněna vykonáním krevní msty za rugijský královský pár, krále Felethea a jeho manželku Giso.

246 Zčásti se Ostrogóti usidlovali na půdě, kterou rozdělil již Odoaker (tzv. *sortes Herulorum*).

už zájem, naopak chtěl na úkor ariánských Vizigótů rozšířit svoje území v Gallii. Před jeho tažením, které skončilo zde již vzpomínanou bitvou u Vouillé v r. 507, se Theoderich snažil zasáhnout jako arbiter a Franky s Vizigóty usmířit. Neuspěla však ani jeho myšlenka řešení sporů vzájemným jednáním, ani nemohl ve prospěch Alaricha II. zasáhnout vojensky. O to se postarali Byzantinci, s nimiž v té době byl Theoderich v dočasně nepřátelském poměru. Začali plenit pobřeží Itálie a poutali tak na sebe síly, kterých by Theoderich mohl využít proti Frankům.

Po této kolizi vzájemných ostrogótsko-byzantských vztahů se poměr krále Theodericha k Italořímanům ještě nezměnil, ale r. 523, když se Theoderichovi jeho koalice zcela rozpadla, a navíc také již věděl, že nemá k dispozici dospělého nástupce, který by byl schválen jak císařem, tak jeho „barbary“ a zajišťoval tím ostrogótskému státu mírové trvání, se králův postoj k původnímu obyvatelstvu zhoršil.

Po jeho smrti v r. 526 obnovila dobré vztahy k Italořímanům i k Byzanci jeho dcera, regentka **Amalaswintha**, vládnoucí za nezletilého Theoderichova vnuka Athalaricha, která však byla příslušníky gótské opozice, neschvalující přílišné ústupky Římanům, roku 534 zavražděna. Císař **Iustinianus** (samostatná vláda 527–565) využil zavraždění své chráněnkyně k válce, která skončila r. **552 vítězstvím Byzance**. Svou vládu nad Itálií obnovil Iustinianus pomocí nařízení, známého jako *Sanctio pragmatica* (užitečné ustanovení).²⁴⁷

Mezi nejvýznamnější kulturní osobnosti na území ostrogótského státu patřil již vzpomínaný **Cassiodorus Senator**. Jeho dílo *Variae*²⁴⁸ je nejdůležitějším pramenem k dějinám ostrogótského státu. Sepsal i dějiny Gótů, které se nám nezachovaly, ale měl je k dispozici historik Jordanes a vychází z nich jeho dílo *Getica* (Gótské dějiny). Po své službě *quaestora* na ostrogótském dvoře se Cassiodorus stal zakladatelem kláštera Vivarium v jižní Itálii, kde uložil mnichům, aby opisovali a tak rozmnožovali rukopisy děl antických autorů. Náležel také k osobnostem, které se snažily vytvářet kompendia, obsahující sukus antické a křesťanské vzdělanosti.²⁴⁹

Velmi známou osobností byl také filozof **Boëthius**. Theoderich obdivoval jeho vzdělanost a pověřoval ho různými posláním v rámci své koalice, jako bylo opatření vodních hodin pro burgundského krále Gundobada nebo zpěváka k citeře pro franského vladaře Chlodvíka. Jemu i jeho dvěma synům udělil konsulát – tuto možnost mu na Západě přenechal konstantinopolský císař. V r. 525 dal však Boëthia, stejně tak jako jeho tchána Symmachu, popravit. Souviselo to se změnou jeho politiky vůči Římanům, kterou nejlépe zachycuje 2. část Kroniky doby Theoderichovy (v prameni *Excerpta Valesiana*). Mnoho badatelů hledalo důvod usmrcení učenice, který ve vězení napsal dílo **O útěše z filozofie** (*De consolazione philosophiae*), které se ve středověku hned po Bibli stalo nejčtenější knihou. V podstatě se shodli hlavně na tom, že k němu nedošlo z důvodů náboženských.

247 Do období vlády Theodericha Velikého bývá kladen zákoník Edictum Theoderici, jenž je zcela římsko-právní. Všichni badatelé však s jeho ostrogótskou proveniencí nesouhlasí. Jsou vyslovovány názory, že tato sbírka mohla vzniknout také u Vizigótů nebo v Odoakerově Itálii.

248 *Variae* jsou souborem autentických dokumentů, vzniklých v jeho úřadě, a formulářů různých listin.

249 Je autorem díla *Institutiones divinarum et saecularium litterarum*, které podává přehled o teologii a výklad sedmi svobodných umění.

Pozdější generace nezapomněly ani na **Theodericha**. Stal se např. významnou postavou Písně o Hildebrandovi, která vznikla již kolem r. 800, Písně o Nibelunzích (z doby kolem roku 1200), Eddy či norské Thiudreksagy (ze 13. stol.), oblíbeným hrdinou byl ve století 14. i v našich zemích.²⁵⁰

Do doby existence ostrogótského království spadá též **první církevní schisma**, které způsobilo tzv. **Zénónovo Henótikon**, spis, který se snažil vyjít vstříc monofyzitům, jichž bylo na římském Východě mnoho. V době rozkolu, který skončil po nástupu císařů Iustina a Iustiniana, se římstí papežové opírali o ostrogótského ariánského krále, aby je chránil proti konstantinopolským císařům, a Theoderich se zase mohl spolehnout na podporu římských biskupů, kterým se papežové začalo říkat v 5. stol. Pod ochranou krále Theodericha zformuloval papež **Gelasius** v 90. letech 5. stol. nauku o **dvojí moci**, duchovní a světské,²⁵¹ přičemž ta duchovní měla být moci králů a císařů nadřazena.

Ostrogótský stát je typem „barbarského“ království, které se vědomě, vládními opatřeními, snažilo o co nejrychlejší **splynutí římského a „barbarského“ obyvatelstva** v jeden celek. Obdivuhodné jsou též jeho úspěchy hospodářské, díla, zúrodnující Itálii, pokles cen obilí i vína, zajištění bezpečných cest pro obchod, spolupráce státu a bohatých soukromníků např. na melioracích, výstavba nových kostelů i jiných veřejných budov apod. Ostrogótské království představuje **silně romanizovaný „barbarský“ stát**, který zároveň dokázal překonat některé krizové jevy pozdně antických staletí.

3. VANDALOVÉ V ZÁPADOŘÍMSKÉ SEVERNÍ AFRICE, SVÉBOVÉ V HISPÁNII

Jakýmsi protikladem ke státu, založenému Theoderichem Velikým, byl **stát Vandalů a Alanů**.

Pod tlakem hunského kmenového svazu se Vandalové²⁵² spojení se Svěby (Kvády) a Alany přesunuli daleko na západ a roku 406 překročili Rýn směrem do Gallie. Tady se živili pleněním, r. 409 úspěšně překonali Pyreneje a po dvou letech, kdy na území Hispánie opět plenili, se zde usadili. Vojenské akce Římanů a jihogallských Vizigótů však nakonec Vandaly a Alany z Hispánie vyhnaly.

Zůstali tu pouze **Svébové**, kterým připadlo málo hospodářsky rozvinuté území na severovýchodě Hispánie, zvané **Gallaecia**. Zde a v části provincie **Lusitanie**²⁵³ se vyvíjelo jejich království, jehož hlavním městem byla Bracara (Braga) a které se r. 585 stalo

250 Papež Řehoř Veliký Theodericha považoval za pronásledovatele katolíků. Podle něho byl po smrti svržen do jednoho z vulkánů na Liparských ostrovech.

251 Gelas. Ep. XII 2: *Duo quippe sunt, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra pontificum et regalis potestas. In quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino redituri sunt examine rationem...* (Neboť jsou, vznešený císaři, dva druhy moci, které v nejvyšší instanci řídí svět, posvátná autorita kněží a vladařská moc. Z těch dvou mají větší vážnost (zodpovědnost) kněží, protože budou na Božím soudě zodpovídat i za krále lidí...)

252 Jejich kmenový svaz se skládal ze dvou původně samostatných vandalských kmenů, Hasdingů a Silingů.

253 Krátkodobě ovládali i jiné hispánské oblasti.

součástí státu Vizigótů.²⁵⁴ Patřilo k méně rozvinutým „barbarským“ státům. Nevznikl zde žádný psaný zákoník a dlouho se také nevyvinul pozitivní vztah k původnímu obyvatelstvu (což bylo do značné míry zapříčiněno právě chudobou svěbského teritoria a nutností získávat si obživu nebo bohatství plněním, které postihovalo široké okolí jejich sídel). Ve víře hispánských Svěbů se střídalo katolictví a ariánství, než se pod vládou Vizigótů stali definitivně katolíky.²⁵⁵

Pro římskou říši odchod ariánských **Vandalů** a jejich spojenců Alanů (neznámého náboženství) ovšem neznamenal žádnou výhodu, právě naopak. **R. 429** se totiž pod vedením svého nejznámějšího panovníka **Geisericha** vyloдили v západořímské severní Africe.

Tato oblast byla pro Západořímany velmi důležitá. Žilo tu mnoho bohatých velkostatkářů, patřících ke kruhům *senatores*, nacházely se tu rozsáhlé císařské domény, Africa Proconsularis (dnešní Tunisko) byla obilnicí pro Itálii a Řím, kam směřovaly nákladní lodi z karthaginského přístavu. Samo Karthago bylo jedním z největších a nejvýznamnějších říšských měst. Při vandalském obléhání města Hippo Regius v Africe Proconsularis zahynul v r. 430 zdejší biskup **Aurelius Augustinus** (sv. Augustin), jedna z nejvýznamnějších postav západních církevních dějin.

Římané s Vandalry r. 432 uzavřeli formální foederátní smlouvu, na jejímž základě však Vandalové nejen nikdy nebojovali na jejich straně proti dalším „barbarům“, ale po sedmi letech ji také porušili a **zmocnili se Karthaga**. Tím proti jiným „barbarským“ královstvím získali značnou výhodu. Kdykoli totiž mohli zastavit přísun afrického obilí do Itálie. K místnímu římskému obyvatelstvu se po dlouhou dobu vůbec nechovali přátelsky. Bohaté Římany, stejně tak jako katolický klérus, z Karthaga vyhnali, dokonce se dopouštěli i krutostí.

Po r. 442, kdy s nimi byla uzavřena další ryze formální foederátní smlouva, ovládli Afriku Proconsularis, Byzacenu, Numidii, Abaritanu a Gaetulii, usídlili se však jenom v Africe Proconsularis. Tady vznikly *sortes Vandalorum*, kde dostali pozemky vandalští i alanští muži. Všichni římsští vlastníci půdy odsud museli odejít, kolóny a otroky si ovšem Vandalové na polích ponechali. V oblasti *sortes* byl zakázán výkon katolického náboženství. Pouze Římané v celém vandalském království platili daně, oproti období před vandalským vpádem jim však byly sníženy.

Do značné míry se zdejší vládnoucí „barbaři“ oddělovali od římské aristokracie, s níž úzce spolupracovali představitelé ostatních „barbarských“ států. Tomu, co se vědomě snažil prosadit Theoderich Veliký, Vandalové v podstatě vědomě bránili. Bez římských úředníků se ovšem ani jejich králové neobešli.

Geiserichovo jméno je spojeno s **druhým dobytím Říma**, k němuž došlo 45 let po Alarichově vpádu, r. 455. Geisericha sem kromě touhy po kořisti, kterou ve městě jeho bojov-

254 Část hispánských Svěbů si Vizigóti podrobili už v polovině 5. stol.

255 Svěbský král Rechiarius (448–456) přijal katolické křesťanství. Bylo to ještě před proslulým Chlodvíkovým křtem, ale šlo jen o časově omezenou epizodu, a také význam jeho konverze nelze s tou Chlodvíkovou samozřejmě srovnat.

níci sháněli 14 dní, vedly i politické důvody. V r. 454 zavraždil císař Valentinianus svého vojevůdce Aëtia, jemuž se krátce předtím podařilo dosáhnout stavu v říši už dlouho nevídaného. Všichni okolní „barbaři“ byli buď poraženi, nebo se stali spojenci. I Vandalové zmírnili svůj protiřímský kurz. R. 455 Aëtiovi družiníci, kteří chápali pomstu za svého vůdce jako neoddiskutovatelnou povinnost, zabili císaře, jímž vymřel theodosiovský rod. Nejvyšší tituly v říši měl tehdy civilní patricius a významný římský aristokrat Petronius Maximus, kterému také Aëtiovi mstitelé předali císařský diadém.

Petronius byl zřejmě dobře obeznámen s vnitřní problematikou západní části říše (navrhl např. nejrazantnější z daňových zákonů Valentinianovy vlády). „Barbarskému“ světu však nerozuměl a neuměl s ním jednat. Dceru císaře Valentiniana, která byla určena jako nevěsta pro Geiserichova syna Hunericha, provdal za svého vlastního syna Palladia a na Vandaly se prý s žádostí o pomoc obrátila i vdova po Valentinianovi III., kterou Petronius donutil k sňatku, aby co nejvíce legitimizoval svou pozici. To vše bylo pro Vandaly prakticky pozvánkou k tažení do Itálie.

Vandalové byli velmi přesvědčenými **ariány**, mimo jiné přesvědčenými i o tom, že je do Afriky poslal Bůh, aby zde svoje náboženství šířili. R. 484 se Geiserichův syn **Hunerich** pokusil všechny katolíky, nacházející se pod vandalskou vládou, převést k ariánskému vyznání násilím, africká církev opět měla i mučedníky. Jeho následovníci ovšem pak již praktikovali umírněnější náboženskou politiku.

Romanizaci se ovšem ani tito Germáni neubránili. Historik Prokopios v díle *Válka s Vandaly* o nich dokonce píše, že byli nejjemnější ze všech „barbarů“. Sídili v římských villách, rádi a denně se koupali, chodili do divadel, poslouchali hudbu, oblékali se do šatů z jemných látek. Kromě této jen povrchní romanizace proběhla však také hlubší, o níž nás zpravují především díla básníka **Dracontia**, který žil ve vandalské Africe ve 2. polovině 5. století.

Dovídáme se z nich, že děti Vandalů i Římanů navštěvovaly společné školy, kde se učily v latinském jazyce. Významní Vandalové znali Bibli i římské dějiny, antickou mytologii, nebyly jim zřejmě cizí ani některé filozofické pojmy. Při vyšším stupni vzdělávání studenti probírali stejná réterská témata, jako v době rozkvětu antického světa. Není vyloučeno ani to, že bylo právě pro Vandaly určeno významné encyklopedické dílo karthaginského Římana **Martiana Capelly** *De nuptiis Philologiae et Mercurii*, které bylo jakýmsi kompendiem sedmi svobodných umění.²⁵⁶

Zákoník na jejich území nevznikl, jsou dochovány pouze zmínky o Geiserichových nařízeních proti požívačnému a prostopášnému životu obyvatel Karthaga a Hunerichův edikt proti katolíkům.

Z manželství Hunericha a dcery císaře Valentiniana III. se narodil vandalský král **Childerich**, který zahájil éru spolupráce s Konstantinopolí i s katolickými Afrořímany. Část Vandalů byla s jeho politickým kurzem nespokojena, dosáhli jeho sesazení (mimo jiné i proto, že neměl dost vojenských úspěchů v boji s Maury) a nahradili jej zvoleným panov-

256 J. BEDNAŘÍKOVÁ – K. PETROVIČOVÁ. *Martianus Capella quaestionable relation to the Vandals*. GLB 15, 1 (2010). Str. 3–16.

níkem **Gelimerem**.²⁵⁷ Byzanc na tuto událost reagovala válkou, která vypukla v r. 530 a r. 533 **vandalský stát zničila**. Ještě poté musel však Iustinianus v Africe potlačovat některé vzpoury.

Vandalský stát je příkladem „barbarského“ království, které se spíše vyhýbalo spolupráci s původním římským obyvatelstvem, stejně však bylo obdivuhodně silně romanizováno. Jeho náboženství je zase ukázkou naprosté převahy důrazu kladeného na ortodoxii, nikoli ortopraxi.

4. „BARBARSKÉ“ STÁTY V ŘÍMSKÉ GALLII

V pozdně římské **Gallii** vznikly a vyvíjely se celkem tři „barbarské“ státy. Kromě **vizi-gótského**, jehož dějiny po r. 507 pokračovaly v Hispánii, to byly ještě státy **Burgundů** a **Franků**.²⁵⁸

Burgundi

Vznik **burgundského království** je úzce spjat s šířením hunské moci směrem na západ. Počátkem 5. stol. na svém ústupu před Huny zaujali Burgundi sídla i na levém, římském břehu Rýna, mezi dnešními městy Wormsem a Špýrem. V r. 436 nebo 437 utrpěli od Hunů drtivou porážkou, jež našla ohlas v hrdinských písních Eddy a v Písni o Nibelunzích.²⁵⁹ Uvažuje se také o tom, že hunský zásah proti Burgundům byl naplánován a vyžádán Římany, protože r. 435 napadli další římské území v Belgice I.

Zbytky Burgundů byly roku **443** Aëtiem usazeny v tzv. Sapaudii, zhruba dnešním **Savojsku**, kde došlo rovněž k rozdělení půdy s původním obyvatelstvem. V údolí Rhôny postupně vyrostl silný **burgundský stát**, značně **romanizovaný**, kde panovaly vesměs dobré vztahy s původním obyvatelstvem. Dokonce když se na území burgundského království přistěhovala nová vlna Burgundů, získávali už jenom polovinu, nikoli 2/3 orné půdy. Burgundi byli až do počátku 6. stol., kdy ke katolictví konvertoval jejich král **Sigismund** (sv. Zikmund), oficiálně ariány. Z doby krále Gundobada (asi 474 až 516) známe sice obavy katolíků z dispute, kterou král navrhl a o níž píše biskup Avitus z Vienny, ke skutečnému pronásledování pro víru tu však nedošlo.

Gundobad byl před svým nástupem na trůn angažován v římských službách, v r. 472 byl jmenován vrchním velitelem Gallské praefektury a rok nato se stal patriciem (císaře Olybria). Tento král vydal římským právem ovlivněný zákoník **Lex Gundobada**, který v zásadě²⁶⁰ platil pro Burgundy a spory mezi nimi a Římany, zatímco pro Římany samotné platil silně

257 V „barbarských“ státech se občas setkáváme s obnovenou funkcí shromáždění bojovníků (v pramenech označovaného jako *exercitus*; např. *exercitus Vandalorum*, *exercitus Gothorum*).

258 Na půdě byli v Gallii ve 40. letech 5. stol. usídleni i určití **Alani** (s králem Goarem), kteří tu ovšem „barbarský“ stát nevytvořili.

259 V této souvislosti je zajímavá zmínka básníka a spisovatele Sidonia Apollinaria o tom, že Burgundi na hostinách zpívají vlastní básně, které se mu ovšem jako Římanovi zvyklému na dokonale poetické formy nezamlouvaly.

260 Některá nařízení jim byla společná. Obecně v „barbarských“ státech platilo, že v občanských sporech, v nichž byl Říman obžalován, se soudilo podle římského práva, i když protistranou byl „barbar“.

římskoprávní zákoník *Lex Romana Burgundionum*. I v tomto království tedy panovala právní personalita.

Ve 30. letech 6. stol. se burgundský stát stal **součástí franské říše**, v níž si Burgundsko zachovávalo značnou míru samostatnosti.

Frankové

Nejúspěšnějším ze všech „barbarských“ států, vzniklých na území západořímské říše, byl právě **stát franský**. Nebudeme zde sledovat celý jeho vývoj, jen jeho nejstarší dějiny.

Franský kmenový svaz se vytvořil ve 3. stol. n. l., kdy také začaly jeho konflikty s Římany v Porýní.²⁶¹ V 5. stol. se dělil na dvě základní větve, Franky-Salie, kteří žili v dolním Porýní, a středorýnské Franky, pozdější Ripuarie.

Převážně z Franků, jak zajatců, tak dobrovolníků, se v severní Gallii vytvořily skupiny tzv. **laetů** (*laeti*). První z nich se objevují v období tetrarchie. Byli to „barbaři“ usazení zde na půdě, kteří platili římskému státu daně, podléhali římským velitelům zvaným *praefecti laetorum*, a byli povinni hájit nejen oblast, kde byli usídleni, ale bojovat také kdekoli jinde na území říše, kam by je Římané odveleli. Stalo se z nich zvláštní kolégium ve službách římského státu a výslužbou získávali značná privilegia, stejná jako příslušníci širší císařské gardy. Silně se také **romanizovali**.

Na počátku 4. stol. dal prý Constantinus I. franské zajatce při hrách předhodit dravé zvěři,²⁶² protože se údajně jinak k ničemu nehodili, ani k zařazení do armády, ani k otroctví. Nehledě k tomu, že již od konce 3. stol. doplňovali římskou armádu jako laetové, vyznamenali se hned ve 2. polovině 4. stol. jako důležití římsští vojenští velitelé i úředníci římského státu.²⁶³ V té době také již sídlili na území impéria v tzv. Toxandrii, což bylo území mezi řekami Maasou a Šeldou.

Z významných Franků v římských službách jmenujme alespoň Silvana, který byl už v době Constantinova syna Constantia II. ve funkci *magister peditum* a r. 355 se, dohnán k tomu dvorskými intrikami, pokusil dokonce uzurpovat císařskou moc. Jeho latinské jméno ukazuje na to, že jeho rodina žila zřejmě již na území říše delší dobu. Vysokého pozdně antického vzdělání dosáhl **Merobaudes Mladší**, který byl v 1. polovině 5. stol. velitelem v Hispánské diecézi. Znamější je však jako jeden z nejvýznačnějších básníků pozdní antiky, za jeho literární činnost mu byla dokonce na Traianově foru vztyčena socha. Za vynikajícího znalce latiny a zároveň výtečného vojáka byl ve 2. polovině 5. stol. považován **Arbogast Mladší**, správce oblasti Trevíru.

Nejslavnějším Frankem v římských státních službách byl ovšem bezpochyby jeho pravděpodobný předek **Arbogast Starší**, který se r. 388 stal nejvyšším velitelem západořímské

261 Blíže k procesu jeho vzniku i ke vztahům s Římany a k historii franského státu do konce 6. stol. viz: J. BEDNAŘÍKOVÁ. Frankové a Evropa. Praha 2009.

262 Paneg. Lat. 9, 23. Bylo to ještě před vydáním jeho zákazu gladiátorských her.

263 Vojenské schopnosti Franků jsou vyzvednuty např. v jednom z panegyriků na Constantina I.: *Je snadné vítězit nad lidmi bázlivými a nechtivými boje, jež Řecko příjemné živí a Orient rozkoší sladkých. Římského vojáka však, jakým ho stvořila kázeň, anebo drsného Franka, který se živí jen masem lovené divoké zvěře a pro chudobu, v níž žije, životem pohrdat umí, je velmi obtížné zdolat a zajmout neméně tak* (Paneg. Lat. IX 24).

armády a také regentem za nezletilého císaře **Valentiniana II.** Až do roku 392 vládl západo-římské říši a ani v době, kdy už byl Valentinianus II. dospělý, nechtěl z této pozice ustoupit a pozvedl na trůn uzurpátora.

V **první polovině 5. stol.** se Frankové vícekrát pokusili rozšířit svá území v Gallii, pod vedením prvního historického Merovejce **Chlogiona** pronikli až k řece Sommě. Jejich snaha však ztroskotávala na úspěšné obraně Galské praefektury, kterou vedl vojevůdce Aëtius. V r. 448, poté, co Chlogiona porazil, uzavřel s ním Aëtius **foederátní smlouvu**, které pak Frankové zůstávali věrni prakticky až do doby Chlodvíkovy. Tyto vztahy k římskému státu značně posílily moc Merovejců a napomohly rozvoji franského merovejského království.

Chlodvíkův otec **Childerich** (asi 463–481/2), jehož bohatě vybavený hrob byl nalezen na katastru města Tournai, byl římským foederátem a velmi pravděpodobně i římským úředníkem. Svědčí o tom mj. nálezy v jeho hrobě: Pečetní prsten, který prozradil jméno zemřelého, byl odznakem jeho moci jakožto germánského krále, byl však na něm vyobrazen v římském vojenském plášti²⁶⁴ a s šerpou označující vysokého pozdně antického úředníka. O stejném postavení by mohly svědčit také tzv. cibulovité spony ke spínání pláště anebo zlaté přezky k obuvi. Podobné odznaky však římscí císařové leckdy dávali prostě i velitelům foederátů, stejně tak jako plat ve zlatých solidech, jež byly v jeho hrobě nalezeny také. Svědectvím, které by mohlo napomoci k řešení otázek, jež sama archeologie zodpovědět nedokáže, by mohl být dopis biskupa Remigia z Remeše mladému Chlodvíkovi, v němž se píše, že se po svém otci ujal **správy provincie Belgica II.**

Nicméně kmen a rod, který byl v úzkých, přinejmenším foederátních vztazích se západořímským státem, založil říši, která byla **nejvýznamnější mocností západní Evropy v raném středověku.**

V době nástupu **krále Chlodvíka** na trůn v r. 481/2 se již římská správa v Gallii udržovala jen v enklávě, která ležela mezi řekami Sommou a Loirou, na severu sousedila s Franky a na jihu s Vizigóty.²⁶⁵ Toto území přiřlenil Chlodvík ke svému království **r. 486.** V r. **507**, po porážce vizigótského státu, dosáhl Pyrenejí a až na území jihogalské Septimanie, které ovládal Theoderich Veliký, se stal vládcem celých někdejších římských diecézí *Galliae* a *Septem provinciarum*. V následujícím období sjednotil pod svou mocí Salie i Ripuarie, když zlikvidoval jiné dílčí merovejské panovníky. Své postavení posílil však také přijetím **katolické víry**, nejpravděpodobněji v r. **498/9.** Byl prvním skutečně významným „barbarským“ panovníkem, který z polyteismu konvertoval přímo ke katolickému vyznání, a franský stát se tak prakticky od počátku rozvíjel **bez náboženského protikladu** mezi Germány a původním římským obyvatelstvem.

Někdy v letech 507–511 vznikl nejstarší psaný franský **zákoník**, zvaný *Pactus legis Salicae*, který patří k nejzajímavějším „barbarským“ zákoníkům, jednak proto, že obsahuje mnoho norem převzatých z germánského zvykového práva, dále pro překlady důležitých soudních pojmů z latinského znění kodifikace do franského jazyka (tzv. malbergské glo-

264 Pro pozdně antické římské úředníky, a to i civilní, byly, jak víme, tyto pláště typické.

265 Její velitelé se úspěšně opírali o spojenectví s Chlodvíkovým otcem.

sy),²⁶⁶ ale i z toho důvodu, že obsahuje ustanovení, chránící vznikající státní moc na základě starých zvyklostí germánského práva, nikoli s použitím norem práva římského.

Romanizace franského království byla však vysoká a vztahy ke gallořímskému obyvatelstvu velmi dobré. Mnoho Římanů bylo mezi dvorskými úředníky franských panovníků, ale často se uplatňovali i v teritoriální správě, stávali se hrabaty, vévody, patricii, které franští králové jmenovali,²⁶⁷ v biskupských úřadech alespoň zpočátku zcela převažovali. Již v 6. stol. běžně sloužili ve vojsku.

Na nerovnost mezi dobyvateli a původním obyvatelstvem by mohl ukazovat snad jen *wergeld* za zabití, zranění či jiné újmy, jak jej *Pactus legis Salicae*, který platil pro Franky i Gallořímany severně od Loiry, pro tato etnika stanovuje. Říman *conviva regis*, tedy příslušník královské družiny, měl poloviční *wergeld* oproti franskému družiníkovi, který se nazýval *antrustio*. Podobně tomu bylo u ostatních Římanů a také kolón měl *wergeld* o polovinu nižší než franský polosvobodný. Bývá to však vysvětlováno i tím, že *wergeld* za Gallořímana neobsahoval složku, placenou jako náhrada rodové krevní msty (*faidus*), protože takový typ náhrady římské právo neznalo, ale jen *fredus*, poplatek králi jako ochránci vnitřního míru v zemi. V případě Římana hraběte (*comes*) byl ovšem *wergeld* stejně vysoký jako u hraběte franského původu (*grafio*) – a stejně tak u dalších královských úředníků.

Ve franském státě rovněž existovala právní personalita. Pro Římany jižně od Loiry platila vizigótská *Antiqua*, církev se řídila kanonickým právem, středorýnské Frankové zákoníkem *Lex Ribuaria*, Burgundi Gundobadou atd. Nejpestřejší směsice práv se ve franském státě objevila na počátku 9. století. Feudalizace tohoto státu, jak známo, byla dovršena.

Součástí franské říše se postupně stala řada germánských kmenů. Byli mezi nimi též **Alamani, Sasové a Langobardi**, kteří se pevně zapsali i do dějin římského impéria.

5. ALAMANI A ŘÍMANÉ

Kmenový svaz **Alamanů** se vytvořil, podobně jako ten franský, ve 3. stol. n. l. a usídlil se okolo řeky Mohanu. V témž století začali také Alamani pronikat na území římské říše, a to nejenom za kořistí, ale také se zde usazovali. V 60. letech 3. stol. se zmocnili oblasti zvané *Decumates agri*. Jejich vpády směřovaly v tomto století i do Itálie, kam se dostávali alpskými průsmyky, a podnítily císaře Aureliana k výstavbě nových hradeb města Říma. Mezi 3.–5. stol. vpadali Alamani také do Raetie, Norika a Gallie. Svůj vlastní „barbarský“ stát nevytvořili, jejich zákoník známe až z karolínských kodifikací práva ve franské říši (*Lex Alamannorum*).

V r. 496 nebo 497 s nimi Chlodvík svedl bitvu u Tolbiaka (Zülpich) a Gregorius z Turonu, nejstarší historik Franků, vypráví, že se právě za této bitvy Chlodvík rozhodl stát se křesťanem.²⁶⁸ O podrobení Alamanů však v této době ještě nešlo, jejich nové boje s Franky spadají do roku 506 nebo 507 a k definitivní integraci Alamanie do franské říše došlo pak teprve v 8. století.

²⁶⁶ Malberg označuje soudní shromáždění.

²⁶⁷ Pro správu Burgundska a Provence.

²⁶⁸ Greg. Tur. HF II 30.

Křesťanství začal mezi Alamany jako jejich první historicky spolehlivě doložený misio-nář počátkem 7. stol. šířit vzdělaný irský mnich Columbanus Mladší.

Na situaci provincie **Noricum Ripense**²⁶⁹ si můžeme ukázat osud římských **pohranič-ních území** v posledním století antiky. Obyvatelstvo Pobřežního Norika trpělo ve 2. polo-vině 5. stol. vpády celé řady „barbarů“ – nejenom Alamanů, ale i Gótů, Herulů, Duryňků a Rugiů. Římské posádky přitom již tuto provincii většinou opustily, protože od římského státu přestaly dostávat žold a nebyly jím zásobovány. Obyvatelé prchali z města do města – z Quintanis (Künzig) do Batavis (Pasov) a odsud zase do Lauriaca (Lorch). Uzavírali své vlastní spojenecké smlouvy s „barbary“, kterým za ochranu platili. Zásobování tady vážlo obecně a o obživu chudých se starala většinou církev. Postupný exodus obyvatel Norica Ripense vyvrcholil v r. 488, kdy je po porážce Rugiů Odoaker přesídlil do Itálie.

Rugiové, kteří s obyvateli Pobřežního Norika uzavírali smlouvy o poskytování ochrany, vyu-žívali Římanů nejen k tomu, aby od nich vybírali daně, ale občas je také prodávali do otroctví nebo za římské zajatce požadovali výkupné. Byli **ariány**, a i když až na jedinou výjimku (královna Giso) katolíky v Noriku nepronásledovali, nezastavili se ani před loupením církevního majetku.

Z díla historika Zósima se dovídáme, že už počátkem 5. stol. nepřinášelo Noricum římské vládě žádné daňové zisky. Po pádu hunské říše v r. 455, když se z tohoto útvaru vyma-nily početné germánské kmeny, nastal v jeho severní části naprostý chaos. Rugiové po své porážce r. 488 odešli až na Balkán, do okolí dnešního Svišтова, a tam se posléze přidali k vojsku Theodericha Velikého. Zato se na opuštěném území Rugiů, v tzv. Rugilandu, na konci 80. let 5. stol. usadili další Germáni, **Langobardi**.

6. LANGOBARDI A ŘÍMSKÉ DĚDICTVÍ

Langobardi původně sídlili v dolním Polabí a s Římany se střetávali nejprve za tažení Octavianových vojevůdců k Labi, později v markomanských válkách. Svůj „barbarský“ stát založili na území Itálie až v 6. stol., po střetnutích s Heruly a Gepidy, když nakonec museli **r. 568** ustoupit ze svých tehdejších sídel v Pannonii ze strachu před **Avary** chána Bajana. Neovládli však Itálii jako celek. **V rukou Byzance**, která tu r. 552 porazila Ostrogóty, zůstalo Latium, Kampánie, pás pobřeží od Neapole k Amalfi, střed a jih Apulie a celá Kalábrie. Další pozice si Byzanc udržovala v okolí Ravenny, na pobřeží Ligurie, v Istrii, v tzv. Penta-poli mezi Rimini a Anconou a v oblasti Perugie. Jedna část severní Itálie získala po Lango-bardech jméno, které jí zůstalo dodneška – **Lombardie**. Sídlem langobardských panovníků bylo Ticinum – dnešní Pavia.

Po svém příchodu do Itálie, kam je odvedl král **Alboin**, byli Langobardi zčásti polyteis-ty,²⁷⁰ zčásti ariány a byli mezi nimi i katolíci. Katolické vyznání u nich pak převládlo ve 2. polovině 7. stol.

První „barbarský“ zákoník na jejich území vydal r. 643 král **Rothari** (tzv. Rothariho edikt) a další králové v zákonodárné činnosti pokračovali (máme dochovány normy králů

269 Druhou částí této provincie bylo jižněji položené Noricum Mediterraneum.

270 Nedobré zkušenosti měl s nimi papež Řehoř Veliký.

Langobardský stát v raně středověké Evropě

Grimoalda, Liutpranda, Ratchise a Aistulfa.) Římané se v langobardském království spravovali římským právem, takže se i zde vyskytovala právní personalita.

Dnes již neplatí mínění, že v langobardském státě byla porušena kontinuita s antickou tradicí. Jejich králové užívali příjmení Flavius, podobně jako vladaři Vizigótů a Ostrogótů, neexistoval u nich zákaz vzájemných sňatků mezi Římany a „barbary“, příslušníci vyšších langobardských vrstev (šlechtici se tu nazývali *adalingi*) toužili po spojení s rodinami římské aristokracie. Prostí *faramanni* žili společně s původními obyvateli Itálie ve vesnicích i městech. Časem jak langobardské ženy, tak později muži, podlehli římské módě. Na základě antických tradic zdokonalili Langobardi svou státní správu, své zákony i listiny psali latinsky a ke konci 7. stol. měla již Itálie opět **kulturu románsko-středo-mořského typu**.

7. „BARBAŘI“ V DIECÉZI BRITANNIAE

Od 3. stol. n. l. napadali římská území také **Sasové** spolu s kmeny **Anglů** a **Jutů**. Jejich útoky směřovaly nejprve do Gallie, kde byli někteří z nich usazeni jako spojenci římské říše. Své raně středověké státečky však tyto kmeny založily na území římské **Britannie**, odkud počátkem 5. stol. odešly římské posádky. Císař Honorius prý tehdy britannská města vyzval, aby se proti nájezdníkům bránila svépomocí. Naposled volala Britannie římskou armádu na pomoc podle Gildona, autora spisu „O zničení a nářku Britannie“, v r. 446, kdy se její obyvatelé obrátili na vojevůdce Aëtia. Ten však již neměl k zámořskému tažení dostatek vojenských a velmi pravděpodobně ani hospodářských sil.

Část původních obyvatel Britannii, zbavenou římské ochrany, opustila a usadili se v oblasti Aremoriky, která se pak od 7. stol. nazývala Britannia minor – dnešní **Bretagne**. Jiní se bránili sami a další si na ochranu proti útokům kmenů Skotů a Piktů pozvali na pomoc právě Angly, Sasy a Juty. Muž, který je buď ve 20. letech anebo kolem poloviny 5. stol. do Britannie povolal, je prameny uváděn pod jménem **Vortigern**. Byli usídleni v Kentu, ale vzbouřili se a začali svá území rozšiřovat. **Kolem poloviny 7. stol.** měli již většinu území římské Britannie ve svých rukou.

Přistěhovaní Germáni postupně splynuli v jeden národ, který dnes nazýváme **anglosaský**. Křesťanství k nim pronikalo od konce 6. stol., nejprve do oblasti Kentu, a první psaný zákoník vznikl rovněž v království Kent počátkem 7. stol. **Nejstarší anglosaské zákoníky**, přestože vznikaly ve stejném období jako ony, nejsou však k tzv. barbarským zákoníkům počítány, a to proto, že nebyly sepsány v latině, ale ve vlastním jazyce Anglosasů.²⁷¹

Hlavní část **Sasů** (v latině zvaní *Saxones*), žijících v dnešním Sasku, měla jiný osud, v 8. stol. podleli Frankům Karla Velikého a tímto panovníkem byli též – v tomto případě násilně – christianizováni. Christianizace pevninských Sasů se zcela vymyká běžnému průběhu jiných christianizací germánských kmenů a není pro ně v žádném případě modelová.²⁷²

8. VÝCHODNÍ SOUSEDÉ ŘÍMSKÉHO IMPÉRIA

Kromě Germánů, kteří postupně větší nebezpečí a zátěž představovali ve vztazích k římskému Západu, bojovali Římané, později pouze východní část jejich říše, také s Peršany a Slovaný. Slované se na území římského Východu ovšem též usazovali, stejně tak jako se hojně nacházeli ve vojenských službách Konstantinopole.²⁷³

První konflikty Římanů s Peršany začaly ještě za doby principátu a hovoří se o nich na str. 13–18 této publikace.

271 Do latiny byly pak přeloženy ve 12. století.

272 Ve 20. stol bylo tohoto násilného pokřesťanštění zneužíváno nacisty, kteří se snažili poukázat na to, že křesťanství bylo Germánům vnuceno zvnějška a zničilo jejich tradiční ctnosti (rozuměj obyčej rodové polyteistické společnosti, zejména z doby velkého stěhování národů).

273 Blíže ke vztahu Byzance a Slovanů srov. např.: J. BEDNAŘÍKOVÁ – A. HOMOLA – Z. MĚŘÍNSKÝ. Stěhování národů a východ Evropy. Praha 2006; B. ZÁSTĚROVÁ (Ed). Dějiny Byzance. Praha 1992.

Způsob vlády v novoperské říši byl **absolutistický** a panovníci zde vystupovali jako sakrální králové. Dárcem království byl nejvyšší dobrý bůh zoroastrovského panteonu, Ahura-Mazda. Titul král králů (v jazyce pahlaví Shahan-shah) přešel k Sásánovcům od Parthů. Sásánovští králové byli nejvyššími reprezentanty Ahura Mazdy na zemi. Ten jim uděloval královskou vznešenost, ale věřilo se také, že král sám pochází z linie bohů. Král a jeho úřad byli považováni za integrální součást božího zákona a boží moudrosti. „Království je náboženství a náboženství je království“, říkají perské prameny.²⁷⁴ Protože římský dominát se v pojetí císařské moci inspiroval u starověkých orientálních civilizací, pomáhá nám tento výrok lépe pochopit i pozici vlády a náboženských otázek v pozdní římské společnosti.

Materiální prosperita sásánovského Íránu byla považována za znak toho, že sakrální království bylo ztělesněno v konkrétním králi. Pokud by takový „pravý král“ nevládl, znamenalo by to různé katastrofy. Jako pro všechny sakrální krále, byla i pro sásánovské vládců velmi důležitá válečná vítězství.

Na počátku dominátu dosáhli Římané ve vztazích k Persii značných úspěchů. Císař **Galerius** byl sice nejprve poražen u Karrh, ale po následném vítězství nad Peršany na území Arménie (r. 297), kdy Římané ukořistili všechny poklady jejich tábora, se hranice římské provincie Mesopotamie posunula až k toku Tigridu a díky vlivu v Arménii, která bývala častým jablkem sváru mezi oběma mocnostmi, dospěla římská moc až k jezeru Van.

V první polovině 4. stol. se poměr mezi oběma velmocemi opět přiostrčil. Peršané porušili dohodu o Arménii a v r. 334 ji velkokrál **Šápúr II.** obsadil. Constantinova smrt v r. 337 zabránila tomuto císaři v plánovaném vojenském tažení, takže problémy na východní hranici zdědili jeho synové, konkrétně **Constantius II.** Šápúra, jenž vtrhl na římské území, se mu podařilo porazit, stejně tak jako Římu nepřátelskou a protikřesťanskou stranu v Arménii. To ovšem neznamenalo konec napětí; r. 344 nebo 348 došlo k velké bitvě u římské pohraniční pevnosti v provincii Mesopotamii, Singary, a poté se perský král pokoušel dobýt římského města a pevnosti Nisibis, ležícího v téže provincii. Constantius do římské armády podle perského vzoru zavedl **těžkoooděné jezdce**, kteří se nazývali *clibanarii*.

V r. 359 dobyli Peršané důležité římské pevnosti Amidy a císař Constantius musel proti nim opět vytáhnout. Nařídil tehdejšímu caesaru Iulianovi, aby mu na pomoc přivedl část gallských jednotek, kterým velel. Vojáci ale odmítali táhnout za císařem Constantiem, a raději tedy v dnešní Paříži svolali (r. 360) Iuliana augustem. K boji mezi ním a Constantiem nedošlo jen pro poměrně brzkou Constantiovu smrt (v r. 361).

Další válku s Peršany musel ovšem vést **Iulianus** sám. Jeho tažení, které mělo vést ke zničení říše Sásánovců, bylo velmi podrobně popsáno Ammianem Marcellinem, jenž se ho také zúčastnil. Při ústupu římského vojska z perského území r. 363 císař padl a jeho smrt se stala předmětem mravoučných vyprávění. Ammianus Marcellinus popsal Iulianovu smrt jako skon pravého filozofa, kappadocký církevní Otec Gregorius z Nazianzu se jej naopak snažil vylicít jako podvodníka, jenž chtěl dát ukrýt své tělo, aby se

²⁷⁴ Denkard, The Acts of Religion 47, 5n (podle Encyclopaedia Iranica, Iranica on-line.org).

věřilo, že byl přijat mezi bohy. Ammianus nám zanechal také ukázky květnaté titulatury Sásánovců.²⁷⁵

Mír, který s Peršany musel po Iulianově smrti uzavřít na tomto tažení provolaný císař Iovianus, znamenal mimo jiné ztrátu části provincie Mesopotamie s důležitými pohraničními pevnostmi, jako byla např. Nisibis. Zřekl se také římské suverenity nad Arménií.

Za vlády Valentiniana I. a Valenta byl za záležitosti na Východě zodpovědný **Valens**, který zasáhl v Arménii ve prospěch zdejšího krále Papa. Ten se však posléze chtěl zbavit nejenom perského, ale i římského poručnictví, a na svém území začal pronásledovat křesťany. Nakonec byl od Římanů zavražděn. Za **Theodosia I.** se obě velmoci ohledně Arménie dohodly na vymezení sfér vlivu, přičemž čtyři pětiny arménského teritoria náležely pod vliv Persie.

Po rozdělení impéria v r. 395 bylo už odvracení perského nebezpečí čistě **záležitostí konstantinopolských panovníků** a jejich vojevůdců. Velmi dobré vztahy se sousední veleříší udržovala **Arcadiova vláda**. Král Jazdkart I. (399–420) tehdy legalizoval existenci křesťanství ve své říši. Když ale křesťané rozbořili zoroastrovský chrám (tzv. chrámy ctitelů ohně) v Súsianě, došlo opět k zákazu jejich náboženství a křesťané se uchýlovali na území východořímské říše, v té době ovládané **Theodosiem II.** a jeho sestrou Pulcherií, kteří je perské vládě odmítali vydat.

Bahram V. Góř (420–438), za něhož ztratila poslední zbytky své samostatnosti Arménie, v pronásledování křesťanů ve své říši pokračoval. Theodosiův vojevůdce alanského původu a arián Ardabur vytáhl r. 421 na jejich obranu, ale boje nevedly k žádným výsledkům, a když vpadli na území východořímské říše Hunové krále Roase, byl mezi velmocemi uzavřen mír, který měl trvat sto let.

R. 442 se však opět již kombinoval vpád Hunů a Peršanů. Konstantinopolská vláda se obojím zavázala k placení daně za mír.

Nástupce Bahrama V. Góra **Jazdkart II.** se pokusil vnutit státní náboženství Persie, zoroastrismus, křesťanským **Arménům**. To vyvolalo povstání tzv. **Vardanovců** v r. 451. Arménská církev za těchto bojů neměla možnost přijmout závěry chalkédonského koncilu a stala se tak církví s vyznáním mírně se lišícím od katolického. Dodnes je autokefální a vede ji **katholikos**, sídlící v Jerevanu.

Císař **León I.** (457–474) využil zahraničního ohrožení Persie tzv. Bílými Huny (Heftality) i momentální slabosti její královské vlády a odmítl Peršanům nadále platit tribut.

Za jeho nástupce **Anastasia** byla k velké nelibosti Peršanů naproti jejich pevnosti Nisibis vybudována římská pevnost Daras (v r. 507). I za císaře **Iustiniana I.** boje s Persií pokračovaly (viz též níže) a máme o nich podrobné svědectví historika Prokopia.²⁷⁶

275 „Já, vladař Sapor, král králů, společník hvězd, bratr Slunce a Měsíce, mému bratru Constantiovi“. Odpověď římského císaře má také zajímavý, i když skromnější, výčet titulů: „Já, Constantius, vítěz na zemi i na moři, vždy vznešený, mému bratru, králi a imperátoru Saporovi“. (Ammian. XVII 5, 3; XVIII 5, 10.) Byzantský historik Menander Protector (IV 8, 1722) zachytil tituly krále Chusrava I.: „Chusrav, král králů, pán těch, kdo mají moc, vladař národů, kníže míru, zachránce lidstva, dobrý a věčný člověk mezi bohy, nejmocnější bůh mezi lidmi, nejctihodnější, vítězný, nastolený Sluncem, společník hvězd.“

276 Přeložili A. Hartmann a K. Rubešová.

Novoperská říše trvala do poloviny 7. století, kdy jí (za tažení z let 637–650) **dobyli muslimové** a stala se součástí jejich chalífátu na východě.²⁷⁷

9. SHRnutí

Tzv. barbarské germánské státy vznikly pouze na území říše západořímské.

Ve většině z nich panovala dobrá spolupráce mezi původním obyvatelstvem a Germány, která přispívala k jejich romanizaci. Ariánství vytrvalo do konce jejich existence jen ve státě Ostrogótů a Vandalů. Ostatní Germáni doby velkého stěhování národů se postupně stali součástí evropského katolického univerza.

Svalovat vinu za pád římské říše na Západě pouze na invaze „barbarů“, jak to činil např. A. Piganiol, který napsal, že „římská civilizace nespáchala sebevraždu, ale byla zavražděna“,²⁷⁸ není správné. „Barbarské“ vpády a vnitřní problémy říše však nabyly hrozivých rozměrů ve stejném čase, kombinovaly se a společně vytvářely kritické situace (např. vzpomínaný nedostatek lidských zdrojů na venkově, a zároveň také v armádě).

Novoperská říše oslabovala římský Východ zejména hospodářsky, vojenské úspěchy obou stran se střídaly bez trvalejších a podstatnějších územních zisků, střídavě byly i úspěchy v získávání sfér vlivu v Černomoří a v kavkazské oblasti.

²⁷⁷ O těchto událostech i o muslimských výbojích proti Byzanci srov. citovanou práci „Stěhování národů a východ Evropy.“

²⁷⁸ A. PIGANIOU. *L'empire chrétien (325–395)*. Paris 1947. Str. 422.